

ЛІТЕРАТУРА

1. Бантова М.А. Система формирования вычислительных навыков / М.А. Бантова // Начальная школа. – 1993. – № 11. – С. 38–44.
2. Онопрієнко О.В. Предметна математична компетенція як дидактична категорія / О.В. Онопрієнко // Початкова школа. – 2010. – № 11. – С. 47–49.
3. Скворцова С.О. Види професійної компетентності вчителя [Текст] / С.О. Скворцова // Наука і освіта. – 2009. – № 10. – С. 153–156.
4. Скворцова С.О. Професійна компетентність вчителя в галузі викладання математики в початковій школі [Текст] / С.О. Скворцова // Наша школа. – 2009. – № 5. – С. 81–86.
5. Скворцова С.О. Теоретична та практична готовність як складові методичної компетентності вчителя математики [Текст] / С.О. Скворцова // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики : зб. наук. праць. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2010. – Вип. VIII, в 3-х томах. – Т. 1. : Теорія та методика навчання математики. – С. 119–124.
6. Скворцова С.О. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя в галузі викладання математики в початковій школі [Текст] / С.О. Скворцова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Л. Українки. – 2010. – № 14. – С. 151–154.

УДК 378:159.9

Соломія ІЛЛЯШ,
м. Дрогобич

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стаття присвячена проблемі формування професійно-педагогічної культури майбутнього учителя початкових класів. Проаналізовано психолого-педагогічні умови формування професійно-педагогічної культури майбутнього учителя. Розглянуто основні методологічні підходи щодо підготовки майбутнього учителя до професійної діяльності.

Ключові слова: педагогічна діяльність, майбутні учителі, професійна підготовка, професійно-педагогічна культура, освітнє середовище.

Iliash S. Psycho-pedagogical conditions of vocational and educational culture of primary school teachers. The article deals with the formation of vocational and educational culture of primary school teachers. Analysis psycho-pedagogical conditions of vocational and educational of the future teacher. The basic methodological approaches to the training of teachers to professional activities.

Key words: educational activities, future teachers, training, vocational and pedagogical culture, educational environment.

Постановка проблеми. Професійна діяльність учителя початкових класів серед інших вчительських спеціальностей посідає особливе місце. Це перший шкільний учитель, покликаний провести дітей по початкових ступенях систематичного навчання, забезпечити високу якість їхньої початкової освіти і закласти основу для подальшого навчання та розвитку упродовж всього життя. Він забезпечує всебічний розвиток особистості дитини, її здібностей. Сама специфіка цілей і завдань початкового ступеня загальної освіти зумовлює високі вимоги до якості професійної діяльності вчителя початкових класів, його особистісних рис і здібностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У теорії і практиці професійної педагогічної освіти новий погляд на мету освіти знайшов своє віддзеркалення у впровадженні ідей гуманізації і особистісно-орієнтованого навчання, посиленні людинотворчої складової в змісті і технологіях підготовки майбутніх вчителів (А. Вербицький, І. Зимня, Г. Корнетов, Е. Леванова, А. Новіков, А. Орлов, Р. Сабаткоєв, Н. Селезнєва, А. Субетто та ін.). Особливої значущості набуває проблема переосмислення і оновлення процесу підготовки вчителів до навчання і виховання молодших школярів (Н. Алексєєв, А. Антонова, Д. Белухін, С. Глазачев, І. Котова, С. Кульневіч, В. Серіков, В. Сітаров, В. Слободчиков, М. Холодна, Е. Шиянов, І. Якиманська та інші.)

Мета статті – проаналізувати механізми становлення особистості як професіонала та визначити психолого-педагогічні умови формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Проблема підготовки людини до професійної діяльності належить до найбільш важливих у теорії і практиці педагогіки вищої школи. Здебільшого, її вирішення здійснюється за двома основними методологічними підходами.

З позиції діяльнісного підходу, особистість професіонала вивчається в контексті його «відповідності – невідповідності» вимогам діяльності. Ці вимоги, залежно від особливостей праці, по різному обумовлюють професійну поведінку і соціальну активність особистості у сфері визначеної професії. Згідно цього, висувається положення, що професійна діяльність або діяльність, здійснювана в рамках конкретної професії, розвиває в особистості не тільки відповідні навички, уміння, окремі функціональні системи, впливає на своєрідність

психічних процесів, але й формує особистість у цілому, її професійні риси, професійний тип [3].

У межах означеного підходу розробляються схеми діяльності, професіограми різних професій, зокрема і педагогічної. Зазвичай, цей підхід спрямований на пошук типового в особистості професіонала, того, що дозволяє їй бути віднесеною чи належати до певної професійної групи. При цьому наголошується на таких особливостях особистості, що відповідають директивним (чи нормативним) вимогам діяльності і є загально визнаними щодо певної професії (О. Абдулліна, А. Вербицький, В. Слассьонін та ін).

Однак, як відомо, вимоги професії не залишаються незмінними. Вони набувають змін не тільки в результаті розвитку самого суспільства, але й у результаті внеску в дану професію здобутків її суб'єктів, що розвиваються як професіонали. Засвоюючи певну професійну діяльність, вони починають змінювати, розвивати саму професію у процесі відтворення в цій діяльності власної індивідуальності.

Другий підхід, що переважно розробляється у психолого-педагогічній науці, розглядає особистість з позиції індивідуальних особливостей, що виявляються у професійній діяльності. При цьому підході у відношенні «діяльність – особистість» насамперед наголошується на понятті «особистість професіонала», ніж на понятті «професійна діяльність» [2].

Специфічні особливості професій соціономічного типу висувають підвищені вимоги не тільки до компетентності фахівця, але й до його індивідуальних особливостей, особистісним рисам (морально-етичним, волевим, моральної відповідальності, самостійності тощо).

Ще одна характерна риса професій соціономічного типу полягає в тому, що в них є присутнім, за визначенням Є. Климова, «здвоєність предмета праці». Це виявляється в тому, що з одного боку, їх основний зміст складає взаємодія між людьми, з іншого боку – це взаємодія здійснюється на матеріалі конкретної предметної галузі, що жадає від фахівця певних знань, умінь і навичок у даному предметі.

Втім, для дослідників ядром і критерієм виокремлення соціономічних професій в особливу групу є процес взаємодії, при якому вплив на іншу людину виступає метою діяльності. Це дає підстави відносити професію педагога саме до цієї групи. Зрозуміло, що саме в цьому контексті дотримання педагогом у професійній діяльності правових норм набуває суспільного значення і конкретного змісту [4].

Однак між професіями цієї групи існують і певні розбіжності, що залежать не тільки від специфіки предмета, на матеріалі якого здійснюється та чи інша діяльність, але й специфіки самого спілкування, взаємодії

з іншими людьми. Для розуміння цих розбіжностей треба враховувати, що традиційно процес будь-якої взаємодії розглядається як єдність чотирьох перемінних, а саме:

- особистості самого професіонала;
- суб'єкта впливу або партнера взаємодії;
- конкретного змісту взаємодії;
- простору взаємодії.

Для визначення педагогічних умов формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкових класів розглянемо більш докладно механізми становлення особистості як професіонала.

Природа професійно-педагогічної культури як новоутворення в структурі особистості педагогів, що виникає під впливом зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) факторів дозволяє припустити, що вона може бути сформована за наявності у процесі їхньої підготовки до професійної діяльності певних педагогічних умов.

Обґрунтовуючи ці умови, ми враховували, що зміна об'єкта діяльності закономірно спричиняє зміну самого суб'єкта, тобто розвиток і зміна якісних характеристик діяльності протікає як розвиток і зміна якісних характеристик її суб'єкта. При цьому джерелом розвитку виступають протиріччя між суб'єктом і об'єктом діяльності, які розв'язуються засобами самої діяльності, завдяки цілеспрямованій і навмисно організованій активності суб'єкта, в якій він виражає своє ставлення до об'єкта, розуміння його цінності і природних властивостей.

Однак, як зазначають А. Вербицький, Е. Карпова, Ю. Кулюткін, Г. Нагорна, В. Сластьонін і О. Міщенко та інші автори, у процесі підготовки педагогів до професійної діяльності це відношення дещо ускладнюється. Реальний об'єкт професійно-педагогічної діяльності в цьому випадку заміщується ідеальними представленнями: студент фактично опановує не безпосередніми властивостями об'єкту своєї майбутньої педагогічної діяльності, а знаннями про нього. Таким чином, відношення між суб'єктом і об'єктом професійно-педагогічної діяльності у процесі навчання набуває форми відношення студента до знання, в якому в ідеальному виді представлена його майбутня професійна діяльність.

Аналіз досліджень у галузі професійно-педагогічної освіти засвідчує, що традиційно зміст професійної підготовки майбутнього педагога визначається через повноту і адекватність відображення в цьому змісті всіх аспектів реальної практичної діяльності вчителя. Зміст професійно-педагогічної підготовки студента у вищому навчальному закладі постає як певна множина елементів, що однозначно відповідають множині елементів реальної професійної діяльності педагога в тому її вигляді,

як-то відбувається у практиці. Як наслідок цього підходу, будь-які зміни в теоретичних уявленнях щодо змісту професійної діяльності педагога-практика, їх конкретизація та збагачення призводять до змін у структурі і змісті підготовки майбутніх педагогів до цієї діяльності.

Отже, від того, яким чином буде викладачем організований процес пізнання студентом предмета власної професійно-педагогічної діяльності залежить можливість формування в нього певних якостей. Тобто, саме викладач, спираючись на об'єктивні процеси, що супроводжують розвиток новоутворень у структурі, повинен створювати в навчальному процесі умови для їх відтворення.

Будь-яке уявлення щодо педагогічної діяльності є похідним і залежить від того рівня знань, якими володіє суспільство про механізми і умови формування і розвитку людини; від пануючої в означеному суспільстві ідеології про сутність і призначення людини. Офіційна, пануюча в суспільстві ідеологія так чи інакше впливає на добір змісту знання шляхом визначення його нормативного обсягу такого, що як мінімум, описує цілі, засоби і способи здійснення діяльності майбутнього педагога як професіонала. Ззовні нічого не змінюючи у структурі особистості майбутнього педагога, ці знання через механізм самосвідомості і саморегуляції своїм змістом задають його орієнтацію у світі в цілому і майбутній професійно-педагогічній діяльності, зокрема.

Але, оскільки людина відноситься до типу таких систем, що саморегулюються і самоорганізуються, вона може відмовитися від нормативного знання, переглянути його зміст, удосконалити або сформулювати принципово нове, котре буде вже не нормативним, а особистісним, тобто приналежним власне їй. В особистісному знанні освоювана діяльність, її предмет з'являються вже в контексті тих відносин, що усвідомлюються і приймаються даним суб'єктом як особисто значимі. Більш того, будь-якому нормативному знанню історично передують деяка сукупність особистісного знання. Тільки узагальнене і практично осмислене знання стає для особистості нормативним.

З цього випливає, що розвиток самого знання про сутність професійно-педагогічної діяльності лежить на шляху критичного осмислення нормативних уявлень про природу педагогічного процесу. У цьому контексті об'єктивно міститься можливість створення кожним педагогом власного уявлення про свою професійну діяльність, її цілі і способи здійснення.

Виходячи з цього, а також ґрунтуючись на результатах дослідження Е. Карпової, першою умовою підготовки майбутніх педагогів до правового забезпечення професійної діяльності визначаємо відображення у

змісті навчального предмета культуровідповідних норм взаємодії учасників педагогічного процесу.

Визначаючи наступну умову ми виходили з того, що формування професійно-педагогічної культури діяльності майбутнього педагога тільки на базі теоретичних знань може призвести до відриву його свідомості від реальності педагогічного процесу. У нього може виникнути ілюзія, що уявлення про сутність предмета професійно-педагогічної діяльності збігається за суттю з самою діяльністю.

Подолати відрив ідеальної уяви від її реального втілення можна тільки за допомогою практики. У зв'язку з усвідомленням можливостей культуровідповідного забезпечення професійно-педагогічної діяльності, цей момент набуває особливого значення. Можна удосконалити той чи інший елемент педагогічної діяльності в теорії, можна поширити це удосконалення не лише на один фрагмент цієї діяльності, а на їхню систему. Більш того, на рівні теоретичних конструкцій, це удосконалення може бути досить переконливим. Але наскільки вони продуктивні в дійсності – можна оцінити тільки на практиці. У зв'язку з цим ми вважаємо, що власний досвід повинен стати для майбутнього педагога експериментальним майданчиком, на якому в нього виникає можливість перевірити реальність і продуктивність своїх уявлень у галузі культуровідповідної професійної діяльності.

На відміну від традиційної практики, де студенти послідовно опрацьовують окремі прийоми і фрагменти своєї педагогічної діяльності, доводячи їх до рівня автоматизму, практика для осмислення ідеальних уявлень про культуровідповідні норми регулювання відносин учасників навчально-виховного процесу в освітньому середовищі повинна стати для майбутніх педагогів площадкою для дослідної роботи, на якій вони отримують можливість самостійно, на власному досвіді апробувати реальність і продуктивність своїх теоретичних знань.

Пристаюючи до такої практики, майбутній педагог повинен навчитися самостійно створювати власні проекти майбутньої професійної діяльності, враховуючи при цьому існуючі культурні норми щодо дій учасників навчально-виховного процесу. Така практика, з одного боку, збагатить його досвідом дослідницької роботи. З іншого – створить основу для перевірки продуктивності його особистісного знання в сфері прав і свобод учасників педагогічного процесу, що забезпечуються завдяки професійної діяльності педагога.

На підставі цих міркувань, ми виокремлюємо другу умову формування професійно-педагогічної культури вчителя початкових класів, а саме: створення у навчальному процесі ситуацій, що спонукають до са-

мостійного усвідомлення змісту і засобів професійної діяльності крізь призму їхньої культуровідповідності.

У контексті формування професійно-педагогічної культури майбутніх педагогів, пізнання себе, своїх намірів крізь призму норм культури набуває особливого значення. У будь-якому випадку таке спілкування вимагає узгодження дій усіх учасників освітнього середовища на засадах культурних норм, що існують.

Спілкування не тільки забезпечує усвідомлення особистістю кордонів своїх індивідуальних можливостей. Воно впливає і на розвиток самої діяльності. Спочатку, вибудовуючись на рівні взаєморозуміння, у процесі обміну інформацією, комунікативної взаємодії, спілкування переростає в інтеракцію, тобто спеціально організовану, навмисну взаємодію і співпрацю деякої групи людей.

На підставі цих міркувань, третю умову формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкових класів ми визначаємо як використання інтерактивних форм навчання, що сприяють набуттю майбутніми педагогами особистого досвіду регулювання способів взаємодії з партнерами в освітньому середовищі на основі культуровідповідних норм.

Висновки. У сучасній освітній ситуації ресурсами, що забезпечують конкурентоспроможність особистості і професійної діяльності вчителя, є не стільки спеціальні знання, володіння інформацією, засвоєні технології навчання і виховання, скільки його загальна і професійно-педагогічна культура, що забезпечує вихід за межі нормативної діяльності і відображається у створенні умов для особистого розвитку учнів.

Глибоко науково обґрунтовані теоретичні аспекти професійно-педагогічної культури вчителя не знайшли свого реального відтворення в практиці підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах. Про це свідчать суперечності, наявність яких зазначається багатьма дослідниками.

Потреба вирішення протиріч в системі професійної підготовки вчителя в педагогічному вищому навчальному закладі зумовлюють необхідність подальших досліджень даної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. Деятельность и психология личности / К. Абульханова-Славская. – М. : Прогресс, 1980. – 335 с.
2. Балл Г. Гуманістичні засади педагогічної діяльності / Г. Балл // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2. – С. 3–12.
3. Вільш І. Детермінанти професійного пристосування / І. Вільш // Неперервна професійна освіта : Теорія і практика. – 2001. – Вип. 2. – С. 21 – 32.

4. Пуховська Л. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах / Л. Пуховська // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 20–25.

5. Савченко О. Новий етап розвитку шкільної освіти і підготовка майбутнього вчителя / О. Савченко // Шлях освіти. – 2003. – № 3. – С. 2–6.

6. Фіцула М. Вступ до педагогічної професії : навчальний посібник [для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2003. – 136 с.

УДК 378.3

Леся КОЛТОК,
м. Дрогобич

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Статтю присвячено багатоплановому вивченню педагогічного дискурсу як засобу інтенсифікації навчально-виховного процесу та встановленні основних тактик формування мовної ситуації, зокрема з'ясуванні доцільності використання педагогічного дискурсу у вищій школі.

Ключові слова: інтенсифікація навчання, «суб'єкт-суб'єктні» відносини, педагогічний дискурс, комунікація.

Koltok L. Pedagogical discourse as a means of intensifying the educational process in higher education. *The article is sacred to the study of pedagogical as mean of intensification of educational-educator process and establishment of basic tactician of forming of linguistic situation, in particular finding out of expediency the use of pedagogical at higher school.*

Key words: intensification of studies, relations, pedagogical, communication

Постановка проблеми. Актуальність дослідження педагогічного дискурсу як засобу інтенсифікації навчально-виховного процесу обумовлена змінами, яких потребує освіта у зв'язку з процесами, що відбуваються в державі і в світі, насамперед, з процесами глобалізації та інформаційної революції. Світ нині стоїть перед проблемою налагодження, упорядкування життєвих процесів, дисгармонію в які вносять швидкі зміни, ініційовані глобалізацією та інформаційною революцією. Інтенсифікація міжкультурних зв'язків, швидка зміна все більш потужних інформаційних потоків, що хвилями накочуються одне на одного, скорочення процесу впровадження наукових інновацій у виробництво і суспільне життя, а головне – своєрідне прискорення соціального часу